

totalitárius állam által kezdeményezett társadalom átalakító intézkedések milyen hatással voltak az egyház intézményeire és szerepköreire, illetve utóbbi miként reagált a hatalomnak a társadalom teljes körű ellenőrzés alá vonásának törekvéseivel? Sikerült-e megőriznie önállóságát, működési autonómiáját vagy beépült a totalitárius állam intézményrendszerébe?” (A kötet fülszövege)

Pál János könyve a kommunista korszak egyháztörténeti szakirodalmának alapvető munkája. A szerző könyve megírásához felhasználta a legfontosabb szakirodalmi munkákat és

részletes levéltári kutatást végzett. Hogy az unitárius egyház rendszerváltás előtti története teljességében ismertté váljon, hasonló részletességgel szükség volna az 1965–1989 közötti korszak egyháztörténeti eseményeinek kutatására. A kommunista korszak eseményei ma is feszültséget generálnak az erdélyi magyar közösségben, éppen ezért nem csak a tudományos igény, hanem a társadalmi feszültségek oldása is indokolja, hogy szükség van hasonló munkák elkészítésére, a közelmúlt eseményeinek szakszerű megvilágítására.

Gidó Csaba

500 – 50 – 5. 1517–2017. *Református templomok Erdélyben. Biserici reformate din Transilvania. Reformed Churches in Transylvania*, szerk. Maksay Ádám (Gyula: Erdélyi Református Egyházkerület, 2017), 428 pp.

Öt számjegyet adtak címül ennek az igazán díszes kivitelezésű, ünnepi kötetnek. Ma legalábbis az erdélyi reformátusok könnyen megfejtik e számok jelentését. Nem kétlem, hogy a könyvtárakban majd gondot okoz a nyilvántartásba vétel, s a kései utókor is legfeljebb az alcím segítségével fogja kitalálni, hogy miről is szól a kötet.

A Kató Béla püspök jegyezte *Előszó* tájékoztat a kötet címének értelméről és a kiadás alkalmáról. 2017-ben a reformáció kezdetének ötszázadik évfordulóját ünnepeltük egy egész éven át. Ennek a nagyon fontos évfor-

dulónak az emlékét egy albumban is meg akarta örökíteni az erdélyi egyházkerület. Kínálkozott az alkalom, hogy a szám szerint 750-et is meghaladó erdélyi református templomból 50-et egy albumban mutassanak be: szöveggel és képekkel. További 5 olyan templom is bekerült az albumba, amelyek a jubileum évében épültek vagy már a kivitelezés stádiumában voltak.

A kötet háromnyelvű, minden helységnevet és szöveget a magyar mellett románul és angolul is közöl. Így nem kizárólag a helyi református közösségnek, hanem a protestáns

nagyvilágnak, s a műemlékvédők bel- és külföldi táborának is információkat, élményt nyújt.

A kötet bevezető tanulmányát Buzogány Dezső, az egyháztörténet professzora írta. Ebben az erdélyi református egyház történetét foglalja össze a lehető legtömörebben, mindössze 9 oldalon. Legalább a fő fejezetcímeit ide írjuk: *Recepta religiók hazája, A református egyház fénykora, Súly alatt a páлма, Új korszak hajnala és delelője.*

Az albumba időrendi sorrendbe kerültek a korjellemező templomok a Kolozsvári I. egyházközség Farkas utcai késő gótikus istenházától el egészen az 1979-ben létesített csíkszicsói egyszerű, faházból kialakított imateremig. Mindegyik templomról egy kis bevezető ismertetést kapunk, ahol szükséges, történelmi, művészettörténeti utalásokkal, ahol lehet, a templomépítő lelkésze(ek) megnevezésével. A szöveg és fordításai közé rendszerint négy színes képes oldal ékelődik: egy légi felvétel, két „földi” összkép (lehetőleg egyik a belső térről), valamint egy mozaik-összeállítás, mely egy oldalon összevág 5–7 fényképet a templom legjellegzetesebb felirataival, falfestményeivel, címereivel, harangjaival, sírköveivel.

Az igényes felvételeket heten készítették, különösen Magyarai Hunor légi képei hatnak meglepően: tájba illesztik az épületet, méreteit érzékelte-tik. Néhol a táj tökéletes összhangban van a templommal, de máshelyt – főleg városokban – a modern világ kalodába

zárja, építőtelepekkel fojtogatja a műemléket. Sajnos, ezek a kitűnő felvételek többnyire a kötet kérgénél megtörnek, s így romlik az összhatás. A mozaikképekből is néhol túl sokat vág-tak össze, az ember alig találja meg a felvételek határát.

A templomok ismertetését 14-en jegyzik, lelkészek és művészettörténészek. Régi templomok esetén ezek kis értekezéssé bővülnek, máshelyt csak adatközlések. Hiszen egy fél századnál fiatalabb épületnek még nem lehet történelme.

A képek arra bizonyoságok, hogy az egyház rendben tartja templomait, gondoskodik róluk. Természetes ez ott, ahol rendszeresen használt az épület, népes gyülekezet látogatja. De szomorú ez egy Marosszentimre vagy Néma esetében, ahol már a rendkívüli művészettörténeti jelentőséggel bíró néma falak soha sem fogják visszhangozni Isten népének énekét. Vajon meddig lehet még őket megtartani?

Az elnéptelenedéssel, kihalással helyezkedik szembe a kötetet záró 5 életigenlő gyülekezet, ahol most, a XXI. század második évtizedében építenek új templomot egy-egy lelkes gondnok vagy prédikátor vezetésével: Sepsiszentgyörgy – IV. gyülekezet, Szászfenes, Sándorfalva, Décsfalva, Kerelőszentpál.

Az albumot keretbe foglalják Kiss Gábor azon mesteri felvételei, amelyek a reformációs emlékévként 2017. szeptember 30-i csúcseményeit örökítik meg,